

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

פרק ראשון; דפים ב – ג

א. א. 'יציאות השבת שתיים שהן ארבע' – כיצד?

ב. 'פטור' האמור אצל שבת – פטור ואסור או פטור ומותר?

א. המוציא חפץ בשבת מרשות הרבים לרשות היחיד או מרשות היחיד לרשות הרבים, עקר ברשות זו והניח ברשות האחרת – חייב. עקר ולא הניח או הניח ולא עקר – פטור, אבל אסור מדבריהם. הלכך שני אנשים, אחד עומד ברשות הרבים ואחד ברשות היחיד, שהושיטו דבר זה לזה, אם האחד עקר ממקומו והניח ביד חברו, או עקר מידו של חברו והניח ברשות שהוא שם – הוא חייב, וחברו פטור ומותר, (שהרי לא עשה כלום ממלאכת שבת. ואולם אסור לעשות כן משום סיועו לעברה. ואם בלעדיו לא היה הלה מוציא – עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, אבל אם המוציא הוא נכרי וגם החפץ של נכרי – מותר אף לכתחילה. עפ"י תוס'. ויש אוסרים אף בזה משום שנראה כאומר לנכרי לעשות מלאכה. ע' רא"ש). ואם האחד עקר וחברו הניח – שניהם פטורים אבל אסורים. (מעם הארץ בעש"ה במפיק ה"א, משמע על המלאכה. ר"י בכרך) – את כולה ולא את מקצתה).
וזהו ששנינו במשנתנו: יציאות השבת שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ – כלומר לבעל הבית העומד בפנים ישנם שני מקרי חיוב [הוצאה שלמה והכנסה שלמה] ועוד שני מקרי פטור [כשלא עשה מלאכה שלמה. ובאמת יש ארבעה מקרים לכל אחד שפטור ואסור: 1) עקירה בלבד, 2) עקירה והוצאה החוצה ללא הנחה, 3) הנחה בלבד, 4) הוצאה והנחה, אלא התנא החשיב רק פעולות המביאות לידי חיוב.

לפרש"י, מנה התנא תחילת המלאכה בלבד, והיינו שתיים של פטור: אחת כשעקר והושיט החוצה והעני נטל מתוכה והניח, ואחת כשעקר בלבד והעני הושיט ידו לפנים ונטל מתוך ידו. (ואולם גם הנחה לבדה אסורה, כאמור. וכמפורש ברש"י ג: ד"ה מבע"י. וכן משמע בגמרא, שיש שמונה מקרים שאסורים. וכן הוכיח השפ"א. ויש לעיין האם העברת הוצאה מהרשות לבדה, ללא עקירה והנחה, אסורה מדרבנן אם לאו. וע' עירובין צח. 'והא לא נח' ובתוס' שם. אך אולי רק בספר התירו). ולפרוש רבותיו (וכן נקטו התוס') מנה התנא הושטת יד החוצה: אחת כשהושיט ידו מלאה החוצה והעני נטל מתוכה, ואחת כשהושיט ידו ריקנית והעני נתן לתוך ידו, ובעה"ב הכניס. ויש מפרשים: מנה התנא הנחות בלבד, שהן גמר המלאכה המביא לידי חיוב. עפ"י ר"ן ועוד. וכן לעני העומד בחוץ ישנם שני מקרי חיוב (מלאכה מלאה) ושני מקרי פטור (מלאכה חלקית). במסכת שבועות שנה התנא בקיצור שתיים שהן ארבע ללא פירוט בפנים ובחוץ, ובארו בגמרא שהתנא שם מונה מקרי חיוב בלבד [דומיא דמראות נגעים]; שתי הוצאות (דעני ודבעה"ב) ושתי הכנסות (רב פפא).

לפי פירוש זה יוצא שגם ההכנסות נכללות בביטוי 'יציאות השבת', כי גם הכנסה נחשבת 'הוצאה' דהיינו עקירת החפץ והוצאתו ממקומו. ואולם רבא פרש (בין משנתנו בין משנת שבועות. רש"י)

'יציאות' — רשויות (כמו והיו תוצאותיו. תוס'. כל רשות נקראת יציאה מפני שהיא מוצאת מכלל חברתה. ר"ה); שתי רשויות יש לשבת שיש בהן (שני אופני חיוב שהן) ארבעה אופני איסור, כנ"ל.

א. נחלקו הראשונים האם ישנם שני מקורות לחיוב הוצאה (ויכלא העם מהביאי; אל יצא — יציא) איש ממקומו), אחד לעומד בפנים ואחד לעומד בחוץ, או מקור אחד לשניהם.

ב. מבואר בתוס' (עפ"י פשטות הגמרא), שההכנסה תולדה היא ולא 'אב מלאכה'. והרמב"ן כתב שלפי רב פפא ההכנסה אב כמו ההוצאה.

ג. יש מפרשים 'שתים שהן ארבע בפנים' כלומר שני חיובים בהכנסת החפץ פנימה, דבעה"ב ודעני, שהן ארבע — הכנסות של פטור. ואחרים פרשו (רש"י שבועות ה.): שתים בפנים — הוצאה דבעה"ב, אחת של חיוב ואחת של פטור, שהן ארבע — הכנסות, של חיוב ושל פטור. והרמב"ן דחה פירוש זה.

ד. אם כי רש"י במשנה כתב שחצי מלאכה אסורה מדבריהם, יש שצדדו שהוא איסור תורה, הגם שנתמעט מעונש מבעשתה.

ב. אמר שמואל: כל 'פטור' האמור אצל שבת, פטור אבל אסור, מלבד שלש: צידת צבי צידת נחש ומפיס מורסא (יתבארו אי"ה במקומם). ואולם כלל זה נאמר בעשיות, אבל באי-עשייה שנינו 'פטור' שגם מותר, כגון ברישא דמתניתין.

ועוד יש ששנינו 'פטור' אצל חולה שיש בו סכנה, שפשוט הדבר שמותר, ולכך לא הוצרך שמואל למנות זאת עם השלשה. ראשונים.

ור"י בשם הר' אברהם אמר: לא דיבר שמואל אלא על השנויים במשנה ולא בברייתא. עפ"י תוס'.

ויש שכתבו שכלל זה אינו אמור אם ברישא תנא 'חייב', כי אגב זאת נקט אח"כ 'פטור', ואעפ"י שהוא מותר. והשפת-אמת הקשה על כך מסוגיתנו.

[כל חיוב ופטור האמורים במסכת שבת — כלפי חטאת, ובשוגג. רש"י].

דף ג

א. עקירת גופו עם חפץ שעליו — האם נחשבת כעקירת החפץ לענין חיוב הוצאה? (וכן הנחת גופו).

ב. ידו של אדם הפשוטה לרשות אחרת וחפץ נתון בתוכה — איזה דין יש לה? ומה דינו של אדם שהוציא ידו לרשות אחרת עם חפץ בתוכה — האם מותר לו להחזירה אם לאו?

א. רב שאל לרבי האם עקירת גופו נידונית כעקירת חפץ אם לאו. ופשט לו עקירת גופו כעקירת החפץ, וכן שנו בברייתא. הלכך הטעינו חברו אכלין ומשקין (או שאר דברים. עפ"י רש"י) או היה טעון בהם מבעוד יום, ועקר גופו משחשכה והוציאם לרשות אחרת — חייב.

אבל עקירת ידו עם חפץ בתוכה — איננה 'עקירה', שהרי ידו אינה מונחת.

א. התוס' הבינו בדעת רש"י, שגם כשגופו וידו ברשות אחת ונתן חברו לתוך ידו והלך והוציא לרשות אחרת — פטור. (וכן מבואר בראב"ן (שלח). מובא בשפ"א). והתוס' חולקים וסוברים רק כשידו מושטת לרשות אחרת, (ואפשר אפילו מונחת על גבי הקרקע. ע' להלן צב ובראשונים), אבל יד וגוף ברשות אחת, נחשב החפץ מונח, ועקירתו כעקירת החפץ. וכן כתב הר"ן. ויש

מפרשים כן גם בדעת רש"י — כן דייק בדבריו הרשב"א. וכ"כ רא"מ מפניסק, 'חדש האביב' ועוד. ואם גופו וידו ברשות אחת, ועקר ידו לרשות אחרת אבל גופו עומד במקומו — כתב הרא"ש שאין זו עקירה. ופירש הקרבן-נתנאל, אפילו הניח על הקרקע פטור. (וכן נקט לעיקר בשבט הלוי ח"ג נט). ואילו החזון-איש (סב,א) כתב, שאם הושיט ידו לרשות אחרת והניחה על הקרקע — חייב, וכוונת הרא"ש שכל עוד לא הניח, לא היתה שם עקירה בהושטת היד. (והמשנ"ב (שמו סק"ב ובשעה"צ) כתב בפשיטות עפ"י התוס' והרמב"ם שאם פשט ידו והניח ברשות האחרת חייב, ולא הזכיר שהרא"ש חולק. משמע שנקט כהחזון"א.

כדברי הרא"ש יש לדייק בדברי התוס'. עפ"י בית זבול ח"א טז. וצדד לפרש כן גם בדעת רש"י, שיש חילוק אם עקר גופו או עקר ידו בלבד. וכן צדד בשפ"א.

ולענין החזרת היד לרשות שגופו שם — יש אומרים שחייב מיד כשהחזיר ידו, כי הנחת הגוף כהנחת החפץ (כן משמע ברמב"ם יג,ב. וכן נראה בדעת התוס'. וכן נקט המג"א (שמו סק"ג) ללא חולק. וכ"כ רעק"א אף בדעת רש"י, ויש אומרים שאינו חייב אלא אם הניח על גבי הקרקע (כן כתב הפני-יהושע ועוד בדעת רש"י. ע' בכל זה בשפת אמת ב). ובשבט הלוי ח"ג נט. ולכאורה ה"ה אם עקר כל גופו אחורנית עד שיצאה היד עמו, ועמד — הרי זו הנחה, ורק אם החזיר היד לבדה אין זו הנחה). ב. התוס' משוים עקירת גופו להנחת גופו, ואולם הרשב"א כתב שיש מקום לומר הנחת גופו נחשבת הנחה גם לפי הצד שעקירת גופו אינה כעקירת חפץ).

ב. מהמשנה מוכח שידו של אדם הפשוטה לרשות אחרת אינה נגררת אחר גופו להיות דינה כרשות שהגוף שם. [וגם לא כרשות שהיד נמצאת בה. עפ"י ר"ח ור"ה ועוד].

א. אדם העומד ברשות היחיד וידו ברשות הרבים, ועקר אדם אחר מתוכה והניח ברשות היחיד — פטור, כי ידו נגררת אחרת הגוף ואינה כמונחת ברשות הרבים. עפ"י חזו"א סב,ה ח.

ב. לאו דוקא ידו הפשוטה, כמו כן ראשו של אדם או פיו, שהם ברשות אחרת, אינם נידונים כרשות שגופו עומד שם. כן מבואר מהמשנה בעירובין כ. ובראשונים להלן יא. ואם הוציא ראשו ורובו לרשות אחרת — נידון כרשות ההיא, או כמקום פטור, כמבואר במשנה שם שמותר לשתות אם מוציא ראשו ורובו. וע' רעק"א סוף עירובין; בית זבול ח"ב טז,ה והלאה.

גסתפק אביי, יד הפשוטה לרשות אחרת, האם עשאוה חכמים ככרמלית, כלומר תיחשב היד כרשות לעצמה מדרבנן. ונפקא מינה, שאם הושיט ידו והוציא חפץ, אסור לו להחזירה אליו.

ואפילו הושיט בשוגג או מבעוד יום. תוס'. הריטב"א כתב שספק הגמרא אמור גם בפשיטת יד מרשות הרבים לרשות היחיד. ואולם בחדושי הרשב"א משמע שבזה ודאי אין צד לומר שתיעשה כרמלית, כי רשות היחיד עולה עד לרקיע. ונראה שהרשב"א הולך לפי שיטתו שחכמים עשאוה ככרמלית מן הדין ולא משום קנס, אבל לפי התוס' יש לומר שהוא הדין ברשות היחיד קנסו שתהא היד ככרמלית. 'שפת אמת'.

ורצו לתלות שאלה זו במחלוקת הברייתות, ודחו בכמה אופנים: אפשר שלדעת הכל היד המושטת נחשבת ככרמלית, והברייתא המתירה להחזיר ידו מדברת כשידו למעלה מעשרה טפחים, שאין זה רשות הרבים אלא מקום פטור.

ואפילו אם מתחילה הוציא ידו דרך למטה מי', מותר להחזירה למעלה מי'. תוס'. ויש אומרים אפילו עתה ידו נמצאת למטה מי', יכול להעלותה למעלה ולהכניסה (ע' חדושי הרמב"ן במהדורת ר"מ הרש"ר). והרשב"א והריטב"א דחו דעה זו. בשפת-אמת הבין כן בדברי התוס', ופירש שזה רק לפי הסלקא-דעתין, ע"ש.